

Sopivasti toisin

- askelia kohti yhteistä dialogia

Tämä tarina voisi olla tosi. Työnohjaajina kuulemme toistuvasti kokemuksia pieleen menneistä verkostokokouksista. Asiakkaamme tuovat pohdittavaksi kerta toisensa jälkeen tämän kuvitteellisen esimerkin kaltaisia tilanteita. Niissä eri tahojen työntekijöillä on omat sektoroidut tavoitteensa, prosessikaavionsa, oma ammatillinen sanastonsa ja yllättävän vähän tietoa siitä, mitä muut oikeastaan tekevät. Asiakkaat ovat usein hiljaa tai vastustavat. Rautaisilla ihmistyön ammattilaisilla on halu ja osaamista auttaa ihmisiä selviämään ja parantamaan omaa elämäänsä. Yhteistyön tekeminen on vain niin kovin haasteellista. Tapahtuipa siis eräänä iltapäivänä...

Päivä on jo pitkällä ja koulu tyhjentynyt oppilaista ja henkilökunnasta. Opettajien kokoushuoneessa molemmin puolin pitkää pöytämuodostelmaa istuvat lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä ja sosiaalihoaja, nuorisopsykiatrian sairaanhoitaja, koulun luokanvalvoja, kiertävä koulukuraattori ja päihdeyksikön työntekijä. Rehtori istuu pöydän päässä. Kahdeksaluokkalainen Toni on myös jo paikalla, pöydän perimmäisessä tuolissa vaitonaisena. Hänen äitinsä tulee kokoushuoneeseen, henkäisee tuskin kuuluvasti, nyökkää, sanoo päivää ja istahtaa lähimmälle vapaalle tuolille ennen kuin kukaan ehtii häntä kättelemään.

Tonilla on koulunkäyntivaikeuksia, paljon poissaoloja ja takanaan muutamia näpistyksiä. Silloin, kun hän on koulussa, hän käyttäytyy usein aggressiivisesti, viime aikoina yhä enemmän. Hän on käynyt tapaamassa nuorisopsykiatrian sairaanhoitajaa. Äidillä ja hänen miesystävällään on alkoholiongelma ja äidillä on diagnosoitu myös masennus, johon liittyy itsetuhoisuutta. Äidillä on kontakti päihdeyksikköön ja aikuispsykiatriaan.

Rehtori aloittaa palaverin. Kaikkien tahojen edustajat puhuvat vuorotellen omasta näkökulmastaan Tonin ja perheen tilanteesta ja tehdyistä toimenpiteistä. Heillä on osittain eri näkemyksiä siitä, mitä pitäisi tehdä ja mihin keskittyä. Nuorisopsykiatrian sairaanhoitajan mukaan kotitilanne vaikuttaa Toniin ratkaisevasti, ja siksi äidin päihdeongelma on saatava ensin paremmalle tolalle. Päihdetyöntekijän mielestä psykiatrian pitäisi ennemminkin antaa enemmän apua äidin mielenterveyden ongelmiin. Hänen mielestään psykiatria liian usein vain sysää apua tarvitsevat toisille tahoille. Luokanvalvoja puhuu Tonin kouluvaikeuksista, levottomuudesta ja aggressiivisesta

käyttäytymisestä. Rehtori myötäilee. Hän sanoo melko suoraan, että hänen mielestään lastensuojelun tulisi toimia aktiivisemmin ja sijoittaa Toni perhekeskukseen joksikin aikaa, jotta tilanne rauhoittuisi. Kuraattori valittelee omien resurssiensa riittämättömyyttä kaikille tarvitsijoille. Nuorisopsykiatrian sairaanhoitaja sanoo, että Tonin käytöksen häiriöt eivät ole psykiatrisen hoidon kysymys, ja asia pitää ratkaista toisin keinoin, esimerkiksi tiiviimmällä aikuiskontaktilla sekä koulupäivän aikana että sen ulkopuolella. Sosiaalityöntekijä kertoo, että avohuollon tukitoimia on perheen kanssa käytetty. Äiti puhuu vain vähän, on kyllä ollut tyytyväinen kotona käyneisiin perheohjaajiin. On ollut joku, jolle puhua. Siitä viinasta ne aina kysyy kuitenkin. Ja rahasta. Ei hän sille pojalle mitään saa, kun se nyt jotenkin edes... Sosiaaliohjaaja ei puhu juuri lainkaan vaan tekee kirjaamista. Jossakin kohtaa sosiaalityöntekijä sanoo, että tilannetta seurataan nyt vielä hetken ja pyritään avohuollon tukitoimin tukemaan äidin vanhemmuutta, mutta ellei tilanne muutu, pohditaan avohuollon sijoitusta. Tukihenkilöstäkin on puhetta. Toni ei oikein osaa sanoa mitään kysyttäessä, mutta sijoituksesta puhuttaessa hän vastustaa sitä vihaisena. Äidille monet eri henkilöiden puhumat asiat ovat jääneet hieman epäselviksi ja hänelle jää käsitys, että Toni tullaan siirtämään kotoa jonnekin muualle.

Kokemuksemme mukaan tämän kaltaisissa tilanteissa osallistujien mielessä kulkee monenlaisia ajatuksia ja tunteita, joita ei osata ilmaista, joista ei olla kiinnostuneita tai joiden ei katsota kuuluvan tilanteessa puhuttavien asioiden joukkoon. Katsotaanpa hetken, mitä ne voisivat olla tähän palaveriin osallistuvilla.

Iltapäivä on jo pitkällä ja koulu tyhjentynyt oppilaista ja henkilökunnasta. Opettajien kokoushuoneessa molemmin puolin pitkää pöytää istuvat...

Rehtori:

(Kyllä nyt tekisi mieli päästä jo kotiin. Toivottavasti tämä ei veny ja veny niin kuin yleensä. Näissä puhutaan aina niin paljon ja usein asian vierestä.)

Sosiaalityöntekijä:

(Tää on vaan taas paikasta toiseen juoksemista koko päivä. Mä en ehtinyt edes missään välissä lukea tämän asiakkaan papereita kunnolla. Siihen tuli just se puhelu...)

Luokanvalvoja:

(Kukas toi nyt sitten on? Ei tuo ole sama sosiaalityöntekijä kuin aiemmin. Niillä on taas näköjään väki vaihtunut siellä. Näyttää aika nuorelta.)

Koulukuraattori:

(Eikö toi luokanvalvoja nyt voi jo lakata näpräämästä tota kännykkäänsä?)

Psykiatrinen sairaanhoitaja:

(Tuolla päihdeyksikössä suhtaudutaan kyllä liian löysästi koko juomiseen ja retkahtamisiin. Kaveeraakohan ne liikaa niiden kanssa? Mitä ne oikein tekee siellä niiden kanssa? Kyllähän niiden nyt pitäis tajuta, ettei me voida hoitaa mielenterveysongelmia, jos ihminen juo jatkuvasti.)

Päihdeyksikön työntekijä:

(Onkohan toi sossu ihan kartalla? Välillä tuntuu, ettei ne uskalla tehdä kunnolla päätöksiä. Mitä ne oikein meinaa niillä avohuollon tukitoimilla? Ja just noin toi psykiatria aina perustelee kaiken. Ei kuulu heille. Niiden kanssa on lähes mahdoton tehdä toimivaa yhteistyötä.)

Sosiaalityöntekijä:

(Taas tuon rehtorin suusta tulee tuo! Sillä ei ole mitään oikeutta tulla sanelemaan lastensuojelulle, mitä meidän pitää tehdä. Ihan niin kuin se ei mukamas tietäis mitään siitä, ettei me voida sijoitella ketään noin vaan. Ne kriteerit on laissa tiukat ja perustelut pitää olla tosi hyvät.)

Sosiaaliohjaaja:

(Mitähän toi Toni oikein tästä kaikesta ajattelee?)

Äiti:

(”Pitää tukea mun vanhemmuutta”... Meinaako ne, etten mä rakasta Tonia tarpeeks? Pannaanko se johonkin laitokseen? Emmä kehtaa kysyä. Pitää pysyä nyt kasassa...)

Toni:

(Mitä vittua täällä oikeen tehdään?! Kaikki vaan paasaa saatana jotain. Kukaan ei tiedä yhtään mitään musta tai mutsista.)

Kaikki edellä kuvattu on hyvin inhimillistä ja tunnistettavaa. Yritämme selviytyä olosuhteissa, joissa hallitsevat kiire, muutos ja pirstaleisuus. Pahimmillaan kohtaamiset muuttuvat kamppailuiksi, vastuu vaihtuu välttelyksi ja kontrolli korvaa avunannon. Tästä syystä ponnistelu kohti yhteisymmärrystä rakentavaa dialogia on äärimmäisen tärkeää. Dialogiin pyrkiminen ei tarkoita kaiken muuttamista omassa toiminnassa, vaan pientä liikettä toisenlaiseen suuntaan. Otetaanpa tilanne uusiksi ja katsotaan, millainen se voisi olla, jos siinä mukana olijat tekevät sopivasti toisin.

Iltapäivä on jo pitkällä ja koulu tyhjentynyt oppilaista ja henkilökunnasta. Rehtori siirtelee vielä viimeisiä tuoleja paikoilleen. Hän on siirtänyt kokoushuoneen pöydät lähes tulkoon ympyrän muotoon niin, että kaikki läsnäolijat näkevät toisensa. *(Dialoginen vuorovaikutus edellyttää osallistujien välillä myös kehollista yhteyttä, jossa mahdollistuu tunteiden, sävyjen ja tarkoituksien viestintä.)* Rehtori on myös keittänyt iltapäiväkahvit ja –teet. Hän tietää, että joskus se lisää tilanteiden luontevuutta.

Kun kaikki ovat saapuneet paikalle, rehtori aloittaa palaverin kertaamalla, mikä palaverin tarkoitus on. *(Hyvä yhteistyö edellyttää, että kaikilla osallisilla on riittävän yhteinen käsitys siitä, missä he ovat mukana ja mihin pyritään.)* Rehtori ehdottaa myös esittelykierroksen tekemistä, jotta kaikki tietävät, mistä roolista käsin kukin toimii. *(Dialogissa ei pyritä häivyttämään eroja, ei myöskään osallistujien eri rooleja tai positioita koskevia eroja. Sen sijaan niitä pyritään tietoisesti käyttämään hyväksi.)* Samalla hän ehdottaa myös, että palaverissa kaikki pyrkisivät kuuntelemaan tarkasti toisiaan ja välttämään minkäänlaista päällekkäin puhumista. *(Kuuntelemisen ja puhumisen selkeä erottaminen toisistaan on dialogin keskeinen edellytys.)* Sosiaalityöntekijä pyytää puheenvuoroa ja ehdottaa, että kaikki myös tarkistaisivat, että kännykät ovat äänettömällä eikä niitä käytettäisi palaverin aikana. *(Läsnäoleminen on toinen dialogin keskeinen edellytys. Se tarkoittaa oman psyykkisen energian, huomion, kohdistamista tähän hetkeen ja tilanteeseen.)*

Rehtori pyytää ensin äitiä ja Tonia puhumaan siitä, millaisin ajatuksin he ovat nyt tässä palaverissa ja millaisena he näkevät omat tilanteensa. Äiti sanoo, että ei hän kykene Tonia pakottamaan mihinkään, ei hän saa sitä poikaa kouluun, se nukkuu niin myöhään ja valvoo öisin. Pelaa kai. Mutta minkä hän sille mahtaa. Hänellä ei ole voimia itselläänkään. Ei se kotona ole väkivaltainen, omissa oloissaan se on. Toni ei sano paljon mitään, ei vain koulu kiinnosta, jotkut opettajat on vaan ottaneet hänet silmätikukseen. Aina välillä menee hermo, kun tivataan kaikkea. Rehtori pyytää muita sanomaan, mitä heille tulee mieleen, kun kuulevat äidin ja Tonin puhetta. *(Dialogissa pyritään tietoisesti antamaan toisten puheen vaikuttaa omaan ajatteluun ja kokemukseen. Omalla puheenvuorolla liitytään suoraan toisten puheen sisältöön.)* Luokanvalvoja aloittaa, puhuu suoraan Tonille ja sanoo: ”Kun sinä, Toni, puhut hermon menemisestä, minulle tulee mieleen eri tilanteita, joista olemmekin jo puhuneet, mutta tuntuu, että ne ovat lisääntyneet viime aikoina. Minua mietityttää, mistähän se voi johtua, mikä on muuttunut.” *(Dialogia edistää oman puheen kohdistaminen suoraan toiselle, puhuminen suoraan takaisin sille, joka puhui.)*

Palaveri etenee samaan tapaan. Nuorisopsykiatrian sairaanhoitajan ja päihdeyksikön työntekijän välille syntyy ristiriita heidän eri näkemyksistään. Tässä kohtaa sosiaalityöntekijä pyytää, että pysähdyttäisiin tähän kohtaan hetkeksi. Hän kysyy äidiltä ja Tonilta, mitä ajatuksia heille tulee mieleen, kun he kuuntelevat psykiatrian ja päihdetyön erilaisia näkemyksiä. *(Dialogissa ristiriitoja tai näkemuseroja ei pyritä välttelemään, ohittamaan tai tasoitteluun pois. Päinvastoin niitä pyritään*

tietoisesti tutkimaan ja hyödyntämään. Lähtökohtana on, ettei jompikumpi näkemys ole oikea ja toinen väärä vaan pyritään etsimään kokonaisuutta, jonka eri puolia näkemykset ovat.) Koulukuraattori liittyy keskusteluun ja kysyy päihdeyksikön työntekijältä, onko hän ymmärtänyt oikein, että päihdeyksikön toimintamallia on jotenkin muutettu jokin aika sitten. Kuraattori pyytää, että päihdetyöntekijä kertoisi, miten heillä nykyään toimitaan, sillä ainakaan hän ei tiedä ihan tarkasti. *(Dialogissa on lupa ja suotavaa tehdä suoria kysymyksiä. Toisen työstä kysyminen antaa asiakkaalle mahdollisuuden olla ikään kuin kolmannen roolissa, kuunnella hieman etäämpää itseään koskevasta asiasta. Tämä voi joskus olla ratkaiseva sysäys asiakkaan oman toimijuuden lisääntymiselle.)*

Jossakin vaiheessa rehtori pohtii ääneen, että hän ei nyt ihan osaa sanoa, mikähän nyt olisi viisasta, kuinka asioissa kannattaisi edetä. *(Oman kyselevän epävarmuuden avaaminen itselle ja toisille on dialogin suolaa. Se vahvistaa sellaista ilmapiiriä, jossa kenenkään tarvitse tietää kaikkea vaan yhteinen uusi ymmärrys syntyy vain yhdessä. Dialogissa osaaminen on myös omalle ei-tietämisen alueelle uskaltautumista.)* Sosiaalihoaja on kirjannut koko ajan. Hän huomaa, että Toni on ollut pitkään hiljaa ja jotenkin vajonneena jonnekin, tekisi mieli kysyä, mitä Toni ajattelee. Sosiaalihoaja sanoo ääneen: ”Toni, et ole sanonut oikein mitään pitkään aikaan ja minä tässä mietin, että onkohan sinun kuinka hankalaa kuunnella tätä kaikkea. Mitä sinä ajattelet tällä hetkellä?” *(Dialogin yksi toimintatapa on oman sisäisen dialogin avaaminen. Se tarkoittaa omien ajatusten ja tuntemusten ääneen sanomista pohtivalla ja ihmettelevällä asenteella, ikään kuin omien ajatusten tutkimista toisten kuullen. Se tarkoittaa myös minä-puhetta, minä kerron, mitä minulle tapahtuu nyt.)* Ehkä Toni kääntää kasvonsa päin muita ja tulee sanoneeksi lauseen, jollaista häneltä ei ole kuultu pitkään aikaan.

Tämäkin tarina voisi olla tosi. Se on myös kuvaus ideaalista, joka voi olla suuntaviittanamme helposti kaottiseksi muuttuvassa maastossa. Vaikka ideaali ei aina toteutuisikaan, jo pelkästään dialogia tavoittelemalla luomme paremmat edellytykset yhteisen ymmärryksen syntymiselle, suuremmalle luottamukselle ja luovien mahdollisuuksien löytämiselle.

Teksti

Anne Kansanaho

Kai Alhanen

Jarkko Soininen

Aretai Oy